

DETSKÉ A DIEVČENSKÉ ROKY TERÉZIE VANSOVEJ

MGR. LUCIA KUBRICKÁ

The paper presents the childhood and youth of one of the foremost woman writers and public figures in the first generation of realism in Slovakia, Terézia Vansová (1857 – 1942). The author depicts Vansová's family life and friendly relations with Milina Laciaková and Adela Šuleková as evidenced by their mutual correspondence preserved in the Literary Archive of the Slovak National Library. In addition, the author, drawing mainly on Vansová's manuscript *My Childhood*, seeks to identify the reasons for her frequent theme of feeling unloved in her autobiographical prose and correspondence, which is associated with her complicated family situation during her childhood and adolescence.

Keywords: personalities, Terézia Vansová, childhood and youth, Milina Laciaková, Adela Šuleková, correspondence, Literary Archive, Slovak National Library

l.kubricka@gmail.com

Knižnica ústavu orientalistiky SAV
www.orient.sav.sk

O literárnej tvorbe Terézie Vansovej, jednej z najvýznamnejších slovenských spisovateliek 19. storočia, vyšlo už mnoho článkov a štúdií, avšak oblasť jej rodinného života zostala dosiaľ málo prebádaná. Faktom je, že prostredie vývinu Vansovej detských a dievčenských rokov malo značný vplyv na jej neskoršie životné smerovanie i tvorbu, preto sa v tomto článku zameriame na vykreslenie obrazu dospelujúcej autorky, jej rodinného zázemia a priateľských vzťahov.

Terézia Vansová, rodným priezviskom Medvecká, sa narodila a vyrastala na evanjelickej fare v tom čase živom mestečku Zvolenská Slatina. Jej otec Samuel Medvecký sa oženil pomerne neskoro, ako štyridsaťosemročný si vzal za manželku mladučkú devätnásťročnú Teréziu Lange, dcéru kupca zo Zvolena. Manželom Medveckým sa narodilo deväť detí, dospelosti sa však dožilo len šesť z nich. Dcéra Terezka prišla na svet ako siedme, respektíve ôsme dieťa spolu s bratom-dvojčatom Jurajom. Sama píše o svojom narodení: *„O (týchto) dvojčatkách mohlo by sa povedať, že už boli ‚nemilé, nedrahé‘. Netešili sa im už. Chlapček ako chlapček, ten je i vtedy vítaný, keď je i desiati, ale dievčatko, tomu by bolo pristalo pomenovanie ‚Marka Netrebaši‘.“* (Vansová 1978, s. 35).

Rovnako ako všetky mnohohodetné matky vtedajších čias, ani Terkina matka nemala čas venovať sa každému dieťaťu osobitne, a tak mladší súrodenci boli ponechaní na opateru tých starších.

„Chovali tedy to dievčatko, ako najlepšie vedeli, dali mu všetko, čo druhým: odev a potravu, ale lásky sa mu nedostávalo. Bolo zväčša ponechané na Milku, sestričku o 9 rokov staršiu, a na Pána Boha. ‚Ži, ak ti je súdené, alebo zomri!‘ A ono neumrelo.“

Terézia Vansová

Malá Terezka bola teda väčšinou zverená do opatery sestry, ktorá ju – okrem všetkej starostlivosti – v netrepezlivosti niekedy aj bila, ako spomína Vansová.

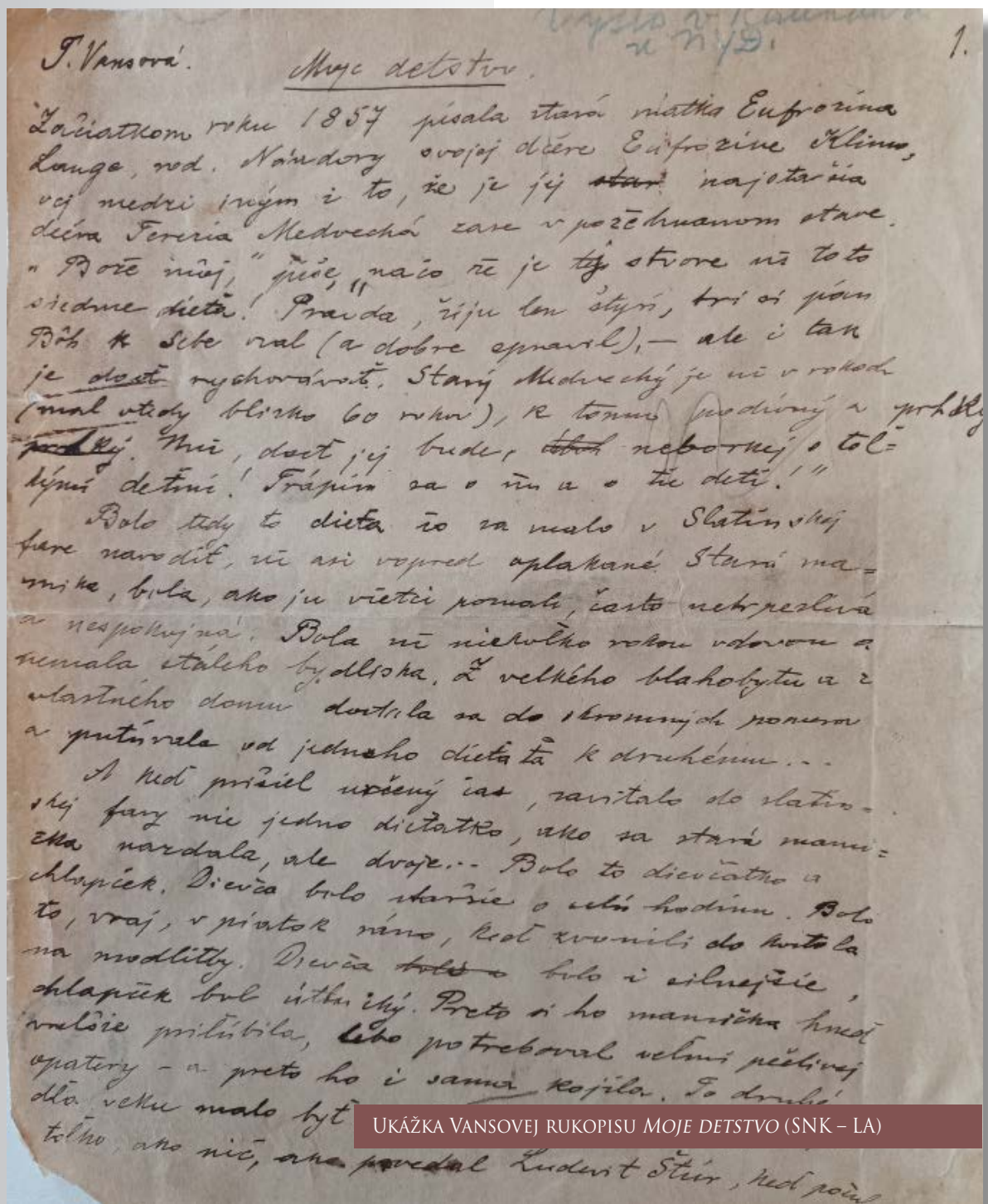
Pocit nemilovanosti sa s Terezkou tiahol celé roky, nielen počas jej detstva, ale i v čase dospelovania. V práci *Moje detstvo* to podrobne analyzuje a pátra po príčinách. Najväčšiu váhu prikladá faktu, že rodičia mali medzi deťmi každý svojich obľúbencov: otec mal najradšej prvorodenú dcérku Adelku (neskôr sa vydala za básnika Jána Čajaka; jej druhým manželom bol Pavol Dobšinský), ktorá bola podľa Vansovej slov živá, prítulná, veselá a vždy usmiata. Zo synov uprednostňoval Alexandra pre jeho smelú a výbojnú povahu. Mamičkiným miláčikom bol zase prvý syn Samko, ktorý bol nežnej a milej povahy. Terka nepatrila k obľúbencom rodičov.

(SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA – LITERÁRNY ARCHÍV, ĎALEJ SNK – LA)

„A mala som ten dojem, že ma Apík nemiloval. Musela som byť dieťa odlišné od tých, čo získali jeho lásku. Bývala som utiahnutá a možno nemilá. Či preto ma nemiloval, či som ja bola taká neveselá, že som to cítila? Bola som vždy k plači naladená, za čo ma aj prezývali plačkou.“

Terézia Vansová

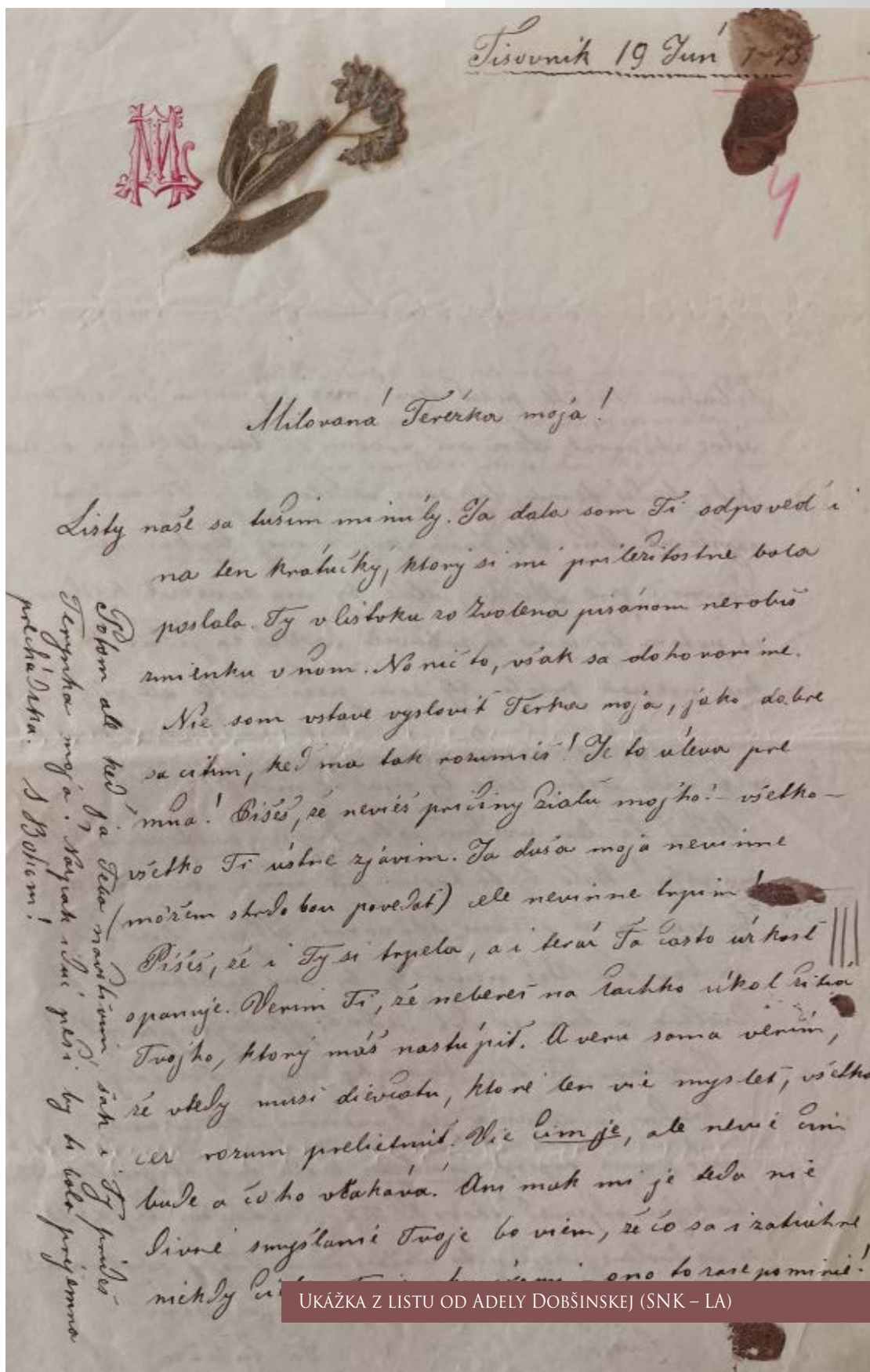

UKÁŽKA VANSOVEJ RUKOPISU MOJE DETSTVO (SNK – LA)

V škole sa Terka dobre a rada učila. Všimol si to aj miestny učiteľ Karol Hurtay. Kým po prvých štyroch triedach poslali chlapcov na ďalšie štúdiá do gymnázií, vzdelávanie dievčat sa zavŕšilo polročným, niekedy ročným pobytom v nemeckej, prípadne maďarskej dievčenskej škole. Mladá Terezka odišla v roku 1870 do nemeckej dievčenskej školy Karola Orfanidesa v Banskej Bystrici a v nasledujúcom školskom roku 1871/1872 s cieľom osvojiť si maďarčinu do dievčenského ústavu A. Fábrýovej v Rimavskej Sobote. Po návrate z „edukácie“ zostala doma ešte tri roky – do svojho vydaja v septembri 1875.

Z obdobia spisovateľkinho života sa zachovala pomerne bohatá zbierka korešpondencie, ako listy od priateľiek, sestier, ale aj listy Terézie adresované matke, ktorej príležitostne písala z návštev od dvoch starších vydatých sestier – Adely Dobšinskej v Drienčanoch a Milky Czénerovej v Nižnom Skálniku. Práve na základe osobnej korešpondencie a vďaka početným spomienkam vo Vansovej biografických prózach dokážeme vytvoriť pomerne plastický obraz autorkinho života v mladosti.

Vo svojom okolí mala mladá Terezka Medvecká viacero kamarátok, väčšinou dcér spriatelených farrárskych rodín, ktoré sa navzájom pravidelne navšte-

UKÁŽKA Z LISTU OD ADELY DOBŠINSKEJ (SNK – LA)

vovali. Okrem toho sa stretávala aj so svojimi sester-
nicami zo Zvolena a blízkeho okolia (Irma Peťková,
Ida a Berta Lanegové) a pri návštevách starších vy-
datých sestier si našla kamarátky aj v Nižnom Skální-
ku a Drienčanoch. Azda najbližšou Terežkinou pria-

telkou bola Milina Laciaková z Horného Tisovníka,
dcéra farára Michala Laciaka, s ktorou si začala dopi-
sovať začiatkom roka 1875 a toto úprimné priateľstvo
(dokumentované vzájomnou korešpondenciou) im
vydržalo po celý život.

Dievčatá sa zbežne poznali už dlhšie, ale zblížili sa počas jednej z priateľských návštev Laciakovcov na fare v Slatine, keď mala Terézia sedemnásť a Milina dvadsať rokov. Obe mali spoločnú záľubu v „básnení“ a okrem toho ich spájalo vlastenecké povedomie, boli hrdými Slovenkami. Milina, inak v spoločnosti obľúbená pre jej veselú a oduševnenú povahu, bola v skutočnosti veľmi vnímavá, citlivá a hľbavá. Sama o sebe píše: „Ja rada mám takéto domovné zábavy, bývam dobrého humoru. Dievčatá rady ma majú, vinú sa vôkol mňa prosiac, bych sriadila hru, tanec atd. Ja urobím to ochotne. Keď ale hra v najlepšom prúde je, vtedy nepozorovane utiahnem sa do spoločnosti starších pánov – avšak tiež i od týchto nepozorovaná – a niekde v kútiku pod zámkou oddychu tak rada načúvám jich rozhovorom. Nerobím to z pýchy a ťižiadosti, alebo márnomyšlnosti, abych snáď pochytila jednotlivé jich výrazy, alebo vedecké slová, s ktorými chceta bych sa potom zaujímavou urobiť v spoločnosti; ale skutočne Terézka moja, žižním načúvať môcť duchaplné rozhovory učených mužov.“ (Laciaková [bez dátumu]).

Starší brat Miliny Laciakovej Bohuslav sa dokonca zaľúbil do mladej Terezky v čase, keď časť vianočných sviatkov roku 1874 strávil na fare v Slatine. Následne v apríli 1875 ju listovne popýtal o ruku. Mal však smolu, pretože ho predstihol Ján Vansa, farár z Lomničky. Milina sa obávala, aby toto odmietnutie jej brata nebolo zároveň koncom jej zatiaľ krátkeho, no o to vrúcnejšieho priateľstva s Teréziou. Obavy však boli zbytočné.

Okrem listov Miliny Laciakovej adresovaných Terézii Vansovej sa zachoval ešte pomerne celistvý súbor listov od jej priateľky Adely Šulekovej z Ratkovej a jeden list od priateľky Gizely (pravdepodobne ide o Gizelu Kollárovú z osady Lipovec, s ktorou sa Terézia zoznámila pri jednom z pobytov u sestry Adely v Drienčanoch). Tieto priateľstvá však nemali dlhé trvanie; v prípade Gizely ho ukončila jej predčasná smrť v máji 1875 a Adeline listy končia Vansovej vydajom a odchodom do Lomničky.

Opakujúcim sa motívom takmer vo všetkých vyššie uvedených dievčenských listoch je rozorvanosť duše, nepochopenie „sveta“ (rozumej najbližšieho rodinného okolia) a nešťastná láska. Hoci sa Terkine listy písané Miline či iným priateľkám nezachovali, ony vo svojich listoch reflektujú často aj jej situáciu a pocity.

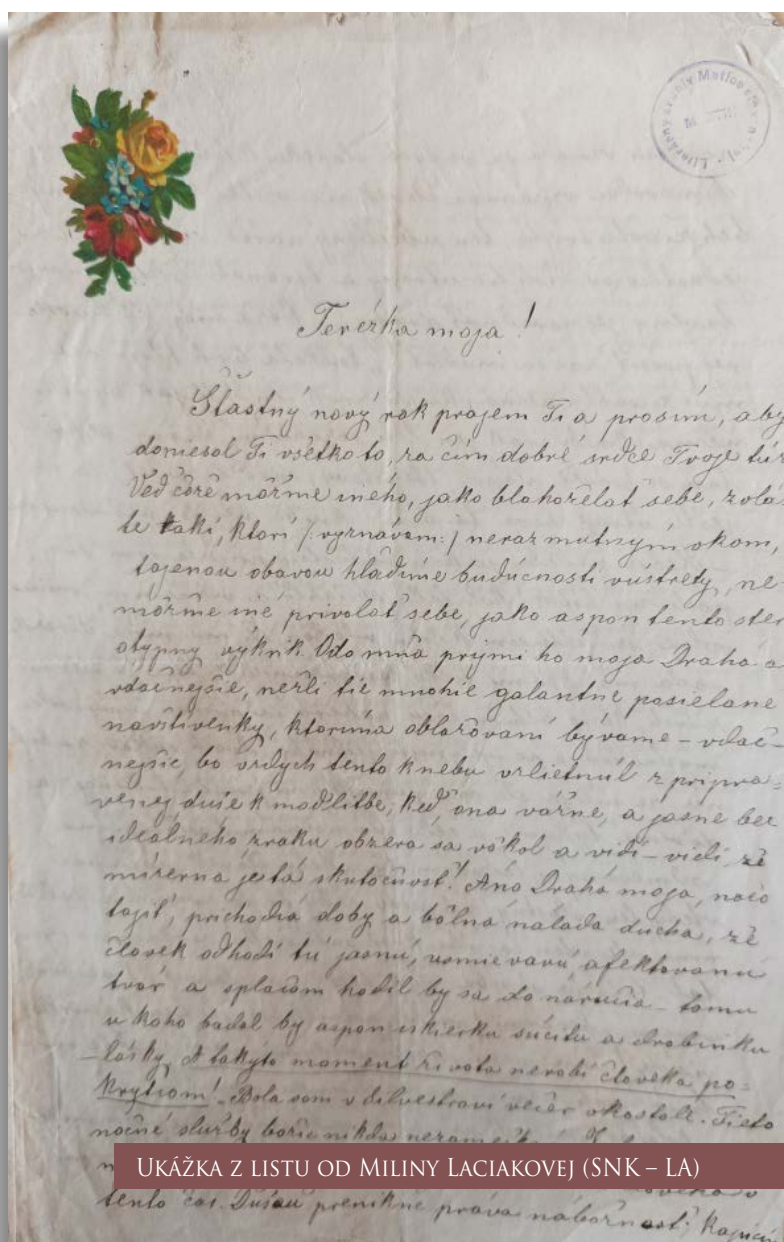
„Že ti trpiš nesmierne to ma boli, oj keby som ti mohla spomôcť! – ja si neviem čo o nom mislieť, či je vrtkavý, či je nedbanlivý, a či okolnosti nedoprajú

mu to nabyť čo mu srdco káže. Lebo na taky spôsob Terka moja, je tvojej lásky nie hoden. – Bože, keby to druhy takú lásku videl aká je tvoja, Terka moja, visoko by si cenil! – že ta neľuby mi pišeš?“

Adela Šuleková (1874)

„Nie som vstave vysloviť Terka moja, jako dobre sa citim, keď ma tak rozumieš! Je to úleva pre mňa! Píšeš, že nevieš príčiny žiaľu mojho? – všetko – všetko Ti ústne zjavim. Ja duša moja nevinne (môžem s hrdobou povedať) cele nevinne trpim! – Píšeš, že i Ty si trpela, a i teraz Ťa často úzkost opanuje.“

Milina Laciaková (1875)

Dievčenské roky Terezky Medveckej sa skončili pomerne skoro a dosť znenazdania, ako spomína v biografii svojho muža, ktorá vyšla pod názvom

Ján Vansa. Nemala ešte ani osemnásť rokov, keď vo februári 1875 zavítal na slatinskú faru evanjelický farár Ján Vansa, pôsobiaci toho času v Lomničke na Spiši. Na cestu sa vybral s úmyslom vyhľadať si manželku spomedzi dcér slovenskej inteligencie (cirkev v Lomničke bola nemecká). Ako to v danej dobe nebolo nič mimoriadne, po dvoch návštevách Vansu v Slatine prišiel rodičom Medveckým list so žiadosťou o ruku ich dcéry. Ani vyhliadka na blížiaci sa vydaj však spočiatku mladé dievča nenaplnila pocitmi radosti či šťastia. Ako sama spomína: „*Nišlo to len tak ľahko, bolo i plaču, bez toho nebýva, bolo rečí sem i ta, ale apík bol asi rád, že sa i tretej dcéry zbaví; že sú tu ešte chlapi, na ktorých treba*

nakladať atď. Dosť na tom: musela to byť vôľa Božia.“ (Vansová 1947, s. 177).

Na druhý deň po svojom vydaji, 29. septembra 1875, teda nasadá mladá nevesta Terézia Vansová na vlak a vydáva sa so svojím mužom na dlhú cestu na Spiš do Lomničky, ktorá má byť odteraz jej novým domovom. Tým sa uzatvára kapitola jej dievčenského života, ktorá – ako sa neskôr ukázalo – bola oproti ďalším jej životným skúškam ešte tou najmilšou a najľahšou etapou.

Pri štúdiu tematiky detských a dievčenských rokov Terézie Vansovej zohráva azda najvýznamnejšiu úlohu dochovaný korešpondenčný materiál, ktorý bohato dotvára doterajšie poznanie života jednej z najvýznamnejších autoriek slovenského realizmu.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

LACIAKOVÁ, Milina. [1875]. [*List Miliny Laciakovej adresovaný Terézií Vansovej*]. List. V: Slovenská národná knižnica – Literárny archív. Signatúra: 198 Z 30.

LACIAKOVÁ, Milina. [bez dátumu]. [*List Miliny Laciakovej adresovaný Terézií Vansovej*]. List. V: Slovenská národná knižnica – Literárny archív. Signatúra: 198 Z 30.

ŠULEKOVÁ, Adela. [1874]. [*List Adely Šulekovej adresovaný Terézií Vansovej*]. V: Slovenská národná knižnica – Literárny archív. Signatúra: 41 G8.

VANSOVÁ, Terézia. 1978. Terézia Medvecká, rodená Lange. In: *Drahé postavy*. Bratislava: Tatran, s. 9 – 38.

VANSOVÁ, Terézia. 1947. *Ján Vansa: I. časť*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius.

VANSOVÁ, Terézia. [bez dátumu]. *Moje detstvo*. Rukopis. V: Slovenská národná knižnica – Literárny archív. Signatúra: 41 UUU 10b.